

Informatie over de integratie van duurzaamheidsrisico's

Informatie over de duurzaamheid van uw pensioen

Als Pensioenfonds Forbo ergens in investeert, heeft dat invloed op de wereld, zoals omschreven in het Verantwoord Beleggen beleid. En wat er in de wereld gebeurt, heeft op zijn beurt invloed op de beleggingen van Pensioenfonds Forbo en daarmee op uw pensioen. Voor een goed pensioen is het daarom belangrijk dat we de invloeden op onze beleggingen goed begrijpen en verantwoordelijkheid nemen voor de effecten van onze beleggingen. Het opnemen van duurzaamheidsrisico's in het beleggingsproces kan positieve gevolgen hebben voor de lange termijn risicorendementsverhouding van de beleggingen van uw pensioenregeling. Daarom worden duurzaamheidsrisico's meegenomen bij het nemen van beleggingsbeslissingen voor uw pensioen. Ook de wet- en regelgeving stelt steeds meer eisen voor duurzaamheid en de informatie die een pensioenfonds daarover verstrekt. Dit document beschrijft de identificatie, waarschijnlijke effecten op het rendement en integratie van duurzaamheidsrisico's bij de beleggingsbeslissingen voor uw pensioen.

1. Hoe Pensioenfonds Forbo duurzaamheidsrisico's identificeert

We houden rekening met duurzaamheidsrisico's en de effecten daarvan

Duurzaamheidsrisico is het risico dat de waarde van een belegging daalt, of kan dalen, door een gebeurtenis of omstandigheid op ecologisch, sociaal of governance gebied (ESG). Voorbeelden van gebeurtenissen of omstandigheden op ecologisch gebied zijn bijvoorbeeld klimaatverandering, schaarste aan natuurlijke hulpbronnen en vervuiling. Bij sociale gebeurtenissen of omstandigheden kan gedacht worden aan arbeids- en productaansprakelijkheidskwesties. Governance gerelateerde gebeurtenissen of omstandigheden zijn bijvoorbeeld zeggenschap van aandeelhouders, bedrijfsethiek, diversiteit en beloning van bestuurders.

Duurzaamheidsrisico's kunnen de waarde van beleggingen langs vele verschillende kanalen beïnvloeden. Met betrekking tot het thema klimaat bestaat bijvoorbeeld het onderscheid tussen transitie- en fysieke risico's, waarbij transitierisico's onder te verdelen zijn in wet- en regelgevingsrisico's, technologische risico's, marktrisico's en reputatierisico's. Daarnaast kent de impact van duurzaamheidsrisico's verschillende reikwijdtes zoals op het niveau van specifieke bedrijven, sectoren of landen. Hieronder worden per type belegging de mogelijke duurzaamheidsrisico's beschreven en worden voorbeelden gegeven hoe deze impact kunnen hebben op het verwachte rendement.

Duurzaamheidsrisico's en waarschijnlijke effecten op rendement voor bedrijven

Identificatie duurzaamheidsrisico's

De belangrijkste ecologische risico's voor bedrijven zijn onder te verdelen in transitierisico's en fysieke risico's. Naar verwachting wordt het gebruik van fossiele energie de komende jaren in toenemende mate vervangen door het gebruik van duurzame energiebronnen. Bedrijven die veel (fossiele) energie gebruiken (zoals transportbedrijven) of die producten maken die veel fossiele energie gebruiken (zoals producenten van cement of energiecentrales) worden mogelijk geconfronteerd met meer kosten of een daling in de verkoop van hun producten als ze niet tijdig hun producten of productieprocessen aanpassen. Dit wordt het transitierisico genoemd. Door klimaatverandering ontstaan er bovendien fysieke risico's voor sommige bedrijven. Bedrijven met fabrieken op kwetsbare plekken kunnen door een grotere kans op extreme weersomstandigheden of overstromingen als gevolg van klimaatverandering bijvoorbeeld worden geraakt doordat fabrieken gedurende korte of lange tijd niet operationeel zijn. Ondernemingen die veel water gebruiken voor hun producten zoals de voedingsmiddelenindustrie kunnen bijvoorbeeld te maken krijgen met waterschaarste als gevolg van het opwarmen van de aarde.

Sociale risico's kunnen betrekking hebben op verschillende partijen, zoals de medewerkers van een bedrijf of de klanten van een bedrijf. Een voorbeeld van een sociaal risico is wanneer er sprake is van slechte arbeidsomstandigheden waaronder producten van een bedrijf worden gemaakt, zoals het ontbreken van de mogelijkheid tot het oprichten van een vakbond en de veiligheid van het werk in fabrieken. Wanneer een bedrijf negatief in het nieuws komt vanwege een arbeidskwestie, kan dit een verslechtering van de reputatie tot gevolg hebben. Daarnaast kunnen slechtere werkomstandigheden resulteren in lagere productiviteit en meer ziekteverzuim van medewerkers. De kwaliteit van een product is een ander voorbeeld van een sociaal risico. Wanneer een product onveilig blijkt te zijn, kan dit gevolgen hebben voor de gezondheid van de gebruiker van het product. Wanneer een bedrijf

onvoldoende de gevolgen van haar bedrijfsactiviteiten en producten op haar werknemers en klanten beheerst, kan dit negatieve gevolgen hebben voor de aandelenkoersen of de kredietwaardigheid van het bedrijf.

Een voorbeeld van een governance risico is onvoldoende controle binnen een bedrijf op het bestuur van een bedrijf. Onder governance valt bijvoorbeeld ook hoe het beloningsbeleid van een onderneming is opgezet en op basis van welke prestaties medewerkers beloond worden. Onvoldoende controle of verkeerde beweegredenen vergroot de kans op slechte of frauduleuze beslissingen die niet stroken met het belang van de onderneming.

Waarschijnlijke effecten op het rendement

Voorbeelden van hoe de hierboven genoemde duurzaamheidsrisico's een nadelige financiële impact kunnen veroorzaken voor dit type beleggingen zijn:

- Een bedrijf of sector wordt negatief beïnvloed door klimaatverandering en hierdoor kan de waarde van aandelen of kredietwaardigheid van obligaties dalen.
- Een bedrijf of sector wordt negatief beïnvloed door de energietransitie en hierdoor kan de waarde van aandelen of kredietwaardigheid van obligaties dalen.
- Een bedrijf of sector kan negatief in het nieuws komen als gevolg van een ecologische, sociale- of governance kwestie en hierdoor kan de waarde van aandelen of kredietwaardigheid van obligaties dalen.

Duurzaamheidsrisico's en waarschijnlijke effecten op rendement voor staatsobligaties

Identificatie duurzaamheidsrisico's

Ook beleggingen in staatsobligaties kunnen negatief beïnvloed worden door duurzaamheidsrisico's. De blootstelling van een land aan klimaatrisico's kan de economie van dat land rechtstreeks beïnvloeden. De toenemende schommelingen en extremen van het weer kunnen negatieve gevolgen hebben op bijvoorbeeld de infrastructuur, de landbouw, het toerisme en de watervoorziening. Dit heeft mogelijk materiële economische gevolgen voor de nationale economieën en de lopende rekeningen. Zo kan de realisatie van klimaatrisico's een negatieve impact hebben op de waarde van staatsobligaties.

Sociale factoren kunnen ook relevant zijn vanwege het belang van menselijk kapitaal voor economische groei. Sociale factoren zoals de samenstelling van de beroepsbevolking, opleiding, gezondheid en economisch welzijn zijn belangrijk voor economische groei. Zo kan een verslechtering van sociale karakteristieken van een land een negatieve impact hebben op de waardering van staatsobligaties.

Goede governance is ook relevant voor landen. De politieke stabiliteit, de doeltreffendheid van de regering en regelgeving, de institutionele kracht, de mate van corruptie en de rechtsstaat van een land kunnen de economische aantrekkelijkheid van dat land beïnvloeden en zijn vaak bepalend voor het economisch succes van een land op de lange termijn. Zo kan een verslechtering van governance karakteristieken van een land een negatieve impact hebben op de waardering van staatsobligaties.

Waarschijnlijke effecten op het rendement

Voorbeelden van hoe de hierboven beschreven duurzaamheidsrisico's een nadelige financiële impact kunnen veroorzaken voor dit type beleggingen zijn:

- De economische situatie van een land wordt negatief beïnvloed door klimaatverandering waardoor de kredietwaardigheid van het land kan dalen.
- Een land is afhankelijk van sectoren die negatief beïnvloed worden door de energietransitie waardoor de kredietwaardigheid van het land kan dalen.
- Een land vertoont op ecologisch, sociaal of governance gebied onwenselijk gedrag wat tot sancties kan leiden waardoor de waarde en/of liquiditeit van de uitgegeven staatsobligaties negatief beïnvloed kan worden.

Duurzaamheidsrisico's en waarschijnlijke effecten op rendement voor vastgoed

Identificatie duurzaamheidsrisico's

Voor de belegging in vastgoed zijn andere specifieke duurzaamheidsrisico's relevant. Vastgoed kan te maken hebben met ecologische transitierisico's waarbij op basis van toenemende wet- en regelgeving aanvullende eisen kunnen worden gesteld aan bijvoorbeeld het energieverbruik van woningen en kantoren. Dit soort ontwikkelingen kunnen gevolgen hebben voor de waarde van de vastgoedbelegging en kunnen leiden tot kosten om de woningen te verduurzamen. Daarnaast kunnen ecologische fysieke risico's ontstaan als gevolg van klimaatverandering. Vastgoed zal in bepaalde gebieden schade ondervinden wanneer extreme weersgebeurtenissen zoals hitte of geleidelijke ontwikkelingen zoals de stijging van de zeespiegel zich voordoen.

Sociale risico's zijn onder andere relevant bij de verhuur van woningen en kantoren. Het onvoldoende behartigen van huurdersbelangen, zoals achterstallig onderhoud in woningen, kan leiden tot een lage huurderstevredenheid of negatieve aandacht in het nieuws. Woningen kunnen hierdoor minder aantrekkelijk zijn voor huurders wat leidt tot lagere huuropbrengsten.

Waarschijnlijke effecten op het rendement

Voorbeelden van hoe de hierboven beschreven duurzaamheidsrisico's een nadelige financiële impact kunnen veroorzaken voor dit type beleggingen zijn:

- Overheden leggen maatregelen op aan bouw- of onroerend goed ondernemingen op ecologische gronden die een negatieve impact op de bouw- of onroerend goed sector.
- De populariteit van een regio wordt negatief beïnvloed door klimaatverandering en hierdoor kan de vraag naar onroerend goed in betreffende regio afnemen en de waarde van onroerend goed dalen.
- Toenemende maatschappelijke aandacht voor duurzaam vastgoed kan leiden in een verschuiving van vraag en hierdoor kan de waarde van minder energiezuinig vastgoed dalen.

2. Hoe Pensioenfonds Forbo omgaat met duurzaamheidsrisico's

Pensioenfonds Forbo beperkt de duurzaamheidsrisico's van de beleggingsportefeuilles door middel van verschillende maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) instrumenten, namelijk: uitsluitingen, actief aandeelhouderschap (engagement) en ESG-integratie. Deze instrumenten worden hieronder toegelicht.

1. Uitsluitingsbeleid

Onze fiduciair manager MN heeft een uitsluitingsbeleid. Landen waarvan de regering is onderworpen aan sancties die door de VN Veiligheidsraad en/of de Europese Unie zijn uitgevaardigd, worden uitgesloten. Dit betekent dat er niet belegd wordt in de staatsobligaties van dergelijke landen.

Daarnaast is MN ondertekenaar van de United Nations Principles for Responsible Investment (UNPRI). Op basis hiervan sluit MN ondernemingen uit wanneer een product of kernactiviteit van die onderneming in strijd is met internationale verdragen, zoals de productie van controversiële wapens.

Ook als activiteiten van bedrijven niet passend zijn worden bedrijven uitgesloten. Hierbij kan gedacht worden aan tabak, bont of adult entertainment. Tot slot kunnen bedrijven worden uitgesloten na een niet succesvolle dialoog. De uitsluitingen van ondernemingen gelden voor alle beleggingscategorieën.

Middels het uitsluitingsbeleid beperkt Pensioenfonds Forbo met name ESG-gerelateerde reputatierisico's. Dit komt doordat de uitgesloten partijen niet (meer) geassocieerd kunnen worden met Pensioenfonds Forbo waardoor het risico voor haar reputatie wordt gemitigeerd. Meer informatie over het uitsluitingsbeleid dat wordt uitgevoerd door MN is te vinden op de [website](#).

2. Actief aandeelhouderschap

Onze fiduciair manager MN voert namens Pensioenfonds Forbo engagement met en stemt wereldwijd op aandeelhoudersvergaderingen van portefeuilleondernemingen in de beursgenoteerde aandelenportefeuilles. Hiermee is het mogelijk om invloed uit te oefenen op de ontwikkeling van ondernemingen en een bijdrage te leveren aan duurzaam ondernemingsbeleid dat houdbaar is voor de lange termijn. Hiermee worden ESG-risico's gemitigeerd omdat het inzetten van het instrument actief aandeelhouderschap de kans vergroot dat het bedrijfsmodel naar de toekomst toe houdbaar is en daardoor rendabel blijft.

3. ESG-integratie

3.1 Manager-selectie & -monitoring

Vermogensbeheerders worden geselecteerd op basis van onder andere hun expertise met betrekking tot een specifieke beleggingscategorie, maar ook op basis van de capaciteit om duurzaamheidsrisico's en -kansen te integreren in het beleggingsproces en zo de duurzaamheidsrisico's van de portefeuille te beperken. Door het selecteren en monitoren van managers beperkt Pensioenfonds Forbo ook ESG-gerelateerde reputatierisico's doordat de kans dat ESG-risico's zich realiseren bij de aangestelde managers wordt beperkt.

Van vermogensbeheerders wordt gevraagd ondertekenaar te zijn van de UNPRI of een vergelijkbare duurzaamheidsstandaard, om op deze manier te voldoen aan de voorwaarden die de Verenigde Naties stellen met betrekking tot duurzaam beleggen. Daarnaast stelt Pensioenfonds Forbo minimum vereisten ten aanzien van ESG-beleid. Vermogensbeheerders worden periodiek beoordeeld op hun ESG-beleid en

de implementatie daarvan in de beleggingsportefeuille. Als een vermogensbeheerder minder dan gemiddeld scoort op ESG-beleid dan gaat uitvoerder MN met de vermogensbeheerder in gesprek hierover. Waar relevant stelt Pensioenfonds Forbo per beleggingscategorie nadere vereisten aan het ESG-beleid van vermogensbeheerders.

3.2 ESG-integratie per beleggingscategorie

Naast de hiervoor genoemde elementen die voor alle portefeuilles gelden, is er een aantal beleggingscategorieën waarvoor ook op specifieke wijze duurzaamheidsrisico's worden meegenomen in beleggingsbeslissingen. Hieronder wordt voor deze beleggingscategorieën, per beleggingscategorie, toelichting gegeven over de integratie van duurzaamheidsrisico's.

Beursgenoteerde aandelen en bedrijfsobligaties

Voor het inschatten van duurzaamheidsrisico's van ondernemingen wordt de ESG IVA¹ rating van dataprovider MSCI gebruikt. Deze MSCI ESG IVA rating is ontworpen om het lange termijn weerstandvermogen van een onderneming af te meten tegen de relevante materiële milieu-, sociale en governance risico's.

Om het risico te beheersen dat bedrijven geraakt worden als gevolg van waterschaarste, wordt bijvoorbeeld beoordeeld of een bedrijf actief is in regio's waarin sprake is van waterschaarste en in welke mate de voornaamste activiteiten van het bedrijf waterintensief zijn. Vervolgens wordt o.a. beoordeeld in welke mate er een water efficiënt productieproces is geïmplementeerd, of er gebruik gemaakt wordt van alternatieve waterbronnen (zoals regenwater), of er doelstellingen zijn gezet op waterintensiteit en of er sprake is van controverses met betrekking tot dit onderwerp. Op een vergelijkbare wijze wordt voor verschillende relevante ESG onderwerpen het risico beoordeeld en tot uitdrukking gebracht in een ESG-score per onderwerp. Op basis van deze scores wordt een totale MSCI ESG IVA rating vastgesteld. De MSCI ESG IVA rating rangschikt duurzaamheidsrisico's in 7 categorieën van AAA (als hoogste rating) t/m CCC (als laagste rating). Pensioenfonds Forbo volgt de methodologie van MSCI voor de inschatting van duurzaamheidsrisico's en belegt niet in ondernemingen die volgens de methode van MSCI een relatief hoge kans op winstverlies hebben ten opzichte van hun *peers*, als gevolg van ESG-risico's. Pensioenfonds Forbo beperkt de ESG-risico's voor de beleggingsportefeuille dus door binnen de verschillende sectoren enkel te beleggen in bedrijven die volgens de beoordeling van MSCI relatief minder grote ESG-risico's lopen, omdat zij ófwel een relatief beperkte blootstelling naar deze risico's hebben ófwel deze risico's relatief goed beheersen dan wel beide.

In aanvulling op de screening op basis van de MSCI ESG IVA rating worden er verschillende acties genomen die naar verwachting de transitierisico's verlagen. Zo worden in beursgenoteerde aandelenportefeuilles de relatief slechtst presterende bedrijven op de MSCI Low Carbon Transition score in de meest carbon intensieve sectoren verwijderd. Om te beoordelen welke bedrijven dit zijn, wordt onder andere de huidige carbon intensiteit van het bedrijf meegewogen, evenals vooruitkijkende elementen zoals (het ambitieniveau van) gepubliceerde carbon reductiedoelstellingen en de maatregelen die het bedrijf heeft aangekondigd om een bijdrage te leveren aan de energietransitie. We beperken de klimaattransitierisico's dus onder andere door niet te investeren in bedrijven die actief zijn in carbon intensieve sectoren en die, op basis van de MSCI Low Carbon Transition score, relatief grote transitierisico's lopen ten opzichte van andere bedrijven binnen hun sector.

¹ Intangible Value Assessment

Staatsobligaties²

Voor de inschatting van duurzaamheidsrisico's van staatsobligaties in opkomende landen gebruikt Pensioenfonds Forbo een aantal indicatoren om te bepalen of een land zich verantwoord ontwikkelt op basis van ESG-aspecten. Landen die op één van de volgende indicatoren laag scoren vormen geen onderdeel van het investeerbare universum om zo de aan deze landen gerelateerde duurzaamheidsrisico's te mitigeren:

- *Milieu:* Het is van belang dat de economische groei niet een zodanige schade aan het milieu toebrengt dat dit de ontwikkeling van een land op langere termijn hindert. Economische groei dient gepaard te gaan met onderhoud aan het milieu, zodanig dat er gesproken kan worden van duurzame groei. De inschatting van deze risico's wordt gemaakt aan de hand van externe databronnen, namelijk de Vulnerability Index (Notre Dame Global Adaptation Initiative) en de Readiness Index (Notre Dame Global Adaptation Initiative).
- *Sociale ontwikkeling:* De gedachte is dat een land met een (zeer) beperkte ontwikkeling op het gebied van levensverwachting, onderwijs en een (zeer) laag inkomen per hoofd van de bevolking (nog) niet de juiste condities kan scheppen om tot economisch verantwoorde groei te komen. De inschatting van deze risico's wordt gemaakt aan de hand van een externe databron, namelijk de Human Development Index (United Nations Development Programme).
- *Bestuur:* voor wat betreft het governance-aspect staat centraal op welke wijze een land wordt bestuurd. Een grote mate van corruptie of vorm van bestuur waarbij mensenrechten niet worden erkend kan resulteren in een gebrek aan vertrouwen in de overheid, een gebrek aan prikkels om te investeren door de private sector en lagere belastinginkomsten. Een grote mate van corruptie of dergelijke vorm van bestuur wordt daarom als niet-passend bij een verantwoorde economische ontwikkeling beschouwd. De inschatting van deze risico's wordt gemaakt aan de hand van externe databronnen, namelijk de Corruption Perception Index (Transparency International) en de Democracy Index (Economist Intelligence Unit).

Voor het mitigeren van duurzaamheidsrisico's bij Euro staatsobligaties worden de volgende indicatoren meegewogen voor het wel of niet beleggen in Euro staatsobligaties:

- *Bestuur:* voor wat betreft het governance-aspect staat centraal op welke wijze een land wordt bestuurd. Een grote mate van corruptie of vorm van bestuur waarbij mensenrechten niet worden erkend kan resulteren in een gebrek aan vertrouwen in de overheid, een gebrek aan prikkels om te investeren door de private sector en lagere belastinginkomsten. Een grote mate van corruptie of dergelijke vorm van bestuur wordt daarom als niet-passend bij een verantwoorde economische ontwikkeling beschouwd. De inschatting van deze risico's wordt gemaakt aan de hand van de door de Wereldbank verstrekte datapunten, namelijk de Voice and Accountability, Political stability and absence of Violence/Terrorism, Government Effectiveness, Regulatory Quality, Rule of Law, en Control of Corruption.

Beursgenoteerd onroerend goed

Voor het inschatten van duurzaamheidsrisico's van vastgoedondernemingen wordt de ESG-score gebruikt welke volgt uit een raamwerk dat door de beheerders is opgezet. In deze samengestelde score zijn ecologische, sociale, bestendigheid (durability) en bestuurlijke factoren (governance) van vastgoed

² Onder deze categorie vallen alleen obligaties uitgegeven door landen en niet door supranationale organisaties.

opgenomen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een verscheidenheid aan databronnen waaronder MSCI, GRESB (Global Real Estate Sustainability Benchmark) en EPRA (European Real Estate Association). Er wordt niet belegd in ondernemingen die als negatieve uitschieter worden gedefinieerd waardoor ook de aan deze ondernemingen gerelateerde duurzaamheidsrisico's worden gemitigeerd.

3. Bestuurlijk overzicht

De eindverantwoordelijkheid voor het algehele beleggingsbeleid ligt bij het bestuur van Pensioenfonds Forbo. De beleggingscommissie van Pensioenfonds Forbo is verantwoordelijk voor het in kaart brengen van duurzaamheidsrisico's en kansen die raken aan de beleggingen van Pensioenfonds Forbo en adviseert het bestuur daaromtrent. De beleggingscommissie van Pensioenfonds Forbo wordt geïnformeerd en geadviseerd over aspecten die raken aan duurzaamheidsrisico's en -kansen door de afdeling Verantwoord Beleggen van MN. Het fiduciaire beheer van de beleggingsportefeuille van Pensioenfonds Forbo ligt bij MN. Alle beleggingsstrategieën van de portefeuille van Pensioenfonds Forbo worden ter goedkeuring bij het Investment Comité van MN voorgelegd. De integratie van duurzaamheidsrisico's is vast onderdeel van deze strategieën. Het hoofd van het team Verantwoord Beleggen van MN is onderdeel van het Investment Comité.

4. Beloningsbeleid

Het beloningsbeleid van Pensioenfonds Forbo zet niet aan tot het nemen van buitensporige risico's, waaronder duurzaamheidsrisico's. Pensioenfonds Forbo keert geen variabele beloning uit. Daarmee worden perverse prikkels, die mogelijk aanzetten tot het nemen van onder andere duurzaamheidsrisico's, weggenomen.

Versiebeheer

<u>Versie</u>	<u>Datum</u>	<u>Paragraaf</u>	<u>Toelichting op aanpassingen</u>
1.0	10 maart 2021	n.v.t.	Initiële tekst opgesteld
1.1	1 januari 2023	Gehele document	Concretisering aangebracht door onderscheid in beleggingscategorieën te maken
2.0	30 augustus 2023	Gehele document	Concretisering aangebracht in type duurzaamheidsrisico's en de waarschijnlijke effecten op het rendement